

Tayfun Atay

2. BASKI

Parti Cemaat Tarikat

2000'ler Türkiye'sinin
Dinbaz-Politik Seyir Defteri

Tellekt

PARTİ, CEMAAT, TARİKAT

2000'LER TÜRKİYE'SİNİN
DİNBAZ-POLİTİK SEYİR DEFTERİ

Tellekt_46

Parti Cemaat, Tarikat: 2000'ler Türkiye'sinin Dinbaz, Politik Seyir Defteri, Tayfun Atay

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: 2017, Can Yayınları

Tellekt'te 1. basım: 2023

2. basım: Aralık 2023, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Didem Bayındır

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak Tasarımı ve Uygulama: Bora Başkan

İç Kapak Görseli: Michael Burrows

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-625-7118-31-6

Tellekt

tellekt.com • bilgi@tellekt.com

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

Sertifika No: 43514

Tellekt, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin markasıdır.

twitter.com/tellekt • facebook.com/tellekt • instagram.com/tellekt

PARTİ, CEMAAT, TARİKAT

2000'LER TÜRKİYE'SİNİN
DİNBAZ-POLİTİK SEYİR DEFTERİ

TAYFUN ATAY

Tellekt

TAYFUN ATAY, 1962'de Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Antropoloji öğrenimi gördü. Aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı. Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu'nda (SOAS) yüksek lisans ve doktora yaptı. Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim (Etnoloji) Bölümü'nde çalıştı, dersler verdi. 2003-2004 yılları arasında Can Dündar'la *Milliyet* gazetesi bünyesinde haftalık *Popüler Kültür* ekini çıkardı. 2006'dan itibaren *BirGün*, *T24*, *Radikal* ve *Cumhuriyet*'te köşe yazarlığı yaptı. Halen *Gazete Pencere* yazarı. *Batı'da Bir Nakşi Cemaati / Şeyh Nâzım Kıbrısı Örneği* (1996), *Din Hayattan Çıkar / Antropolojik Denemeler* (2004), *Yaşamın Meşhurlar Çağı / Popüler Kültürden Kitle Kültürüne Türkiye İzlenimleri* (2005), *Göl ve İnsan / Beyşehir Gölü Çevresinde Doğa-Kültür İlişkisi Üzerine Antropolojik Bir İnceleme* (2006), *Türkler Kürtler Kıbrıslılar / İngiltere'de Türkçe Yaşamak* (2006), *Çin İşçi Japon İşçi / Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değerlendirmeler* (2012), *A Muslim Mystic Community in Britain / Meaning in the West and for the West* (Britanya'da Müslüman Bir Mistik Cemaat / Batı'da ve Batı İçin Anlam) (2012), *Doğadan Duaya / İnancı Gözlemlemek* (2020), *Yeryüzüne Ölümü İndirdik Güllüm / Homo Demonus Üzerine Antropolojik Serzenişler* (2022) kitaplarını yazdı. Meltem Can'ın babası.

Sevgili hocam,
Prof. Dr. Bozkurt Güvenç için...

İÇİNDEKİLER

TELLEKT BASKISI İÇİN ÖNSÖZ	11
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ: TEKBİR VE TEKME	17
1. "İLİMLİ" BAŞLANGIÇLAR	
28 ŞUBAT: ERBAKAN'IN ÖLÜMÜ, ERDOĞAN'IN DOĞUMU	27
AKP VE GÜLEN: BİRLEŞEN VE AYRILAN YOLLAR	37
FETÖ'YÜ KAZIDIKÇA AKP ÇIKIYOR	51
2. BİR "HAYAT" İSYANI: GEZİ	
TÜRKİYE'DE "ULUSLAR" SAVAŞI: GEZİ OLAYLARININ KÜLTÜREL ARKA PLANI	57
POPÜLER KÜLTÜRÜN SEKÜLER İSYANI	65
3. SEKÜLERLİKTEN SELEFİLİĞE AKP	
LAİKLİK, SEKÜLERLİK VE SELEFİLİK	75
İSLAMOFOBİ, İSLAMOFAŞİZM VE AKP	85
SEKÜLER İSLAM VE İSLAMIN SEKÜLERLEŞMESİ	89

SELEFİLİK VE CADILIK	95
VESAYET HAYALETİ VE SEKÜLER PARÇALANMIŞLIK	99
İSLAMLAR SAVAŞI VE LAİKLİĞİN ÂHI	103
VE İŞİD MEVLİDİ YASAKLADI!	109
İŞİD İÇİN DE “MAĞFİRET” DİLENECEK Mİ?	113
GERÇEK İSLAM NEDİR?	117
MÜMINİN MÜMİNE MÜNKİR ETMEZ ETTİĞİNİ!	123
DİYANET İŞLERİ BAŞKANINA AÇIK MEKTUP	127
MEKKE’NİN FETHİ KAÇ OCAKTIR?	137
GEZİ’DEN REİNA’YA LAİK KİMLİK KIYIMI	141
DİNDE MİLLİLEŞME YOLUNDA TALİHSİZLİK: DİYANET	145
DİYANET VE İSLAM MÜHENDİSLİĞİ	151
MÜFREDATTAN ÇIKARDIĞINIZ EVRİM DİNİNİZDE VAR!	155
4. HOLDİNGLEŞEN TEKKELER	
“HEPSİ HOLDİNG OLDU”	165
“GETTO”DAN “TOKİ”YE İSMAİLAĞA CEMAATI	175
BİR NAKŞİ POPSTAR: CÜBBELİ AHMET	183
SON TARİKAT: “TAYYİBİLİK”	189
SONUÇ: İSLAMCILIKTAN “POST-İSLAMİZM”E AKP	195
“HİNÇ İSLAMI”NIN İFLASI	203
ÖZET: “NÜKLEER YA RESULULLAH” DİNBAZLIĞI	209
NOTLAR	217
DİZİN	221

TELLEKT BASKISI İÇİN ÖNSÖZ

Parti, Cemaat, Tarikat ilk yayımlandığından beş yıl sonra ve içeriğiyle uyarlı mahiyette hayli kritik bir dönemde, belki de dönemeçte 4. baskısıyla okurla buluşuyor. Kitabın yeni baskısı, onun ana inceleme odağını oluşturan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) kuruluşunun 21. yıl kutlaması, iktidarda da 20. yılını devirmiş olması ya da (eğer isterseniz) yine “kutlaması”yla çakışmakta. Üstelik hemen önümüzde de Cumhuriyet'in kuruluşunun 100. yılına rastlayan şekilde hem bu siyasi hareketin geleceğini hem de onunla bağlantılı olarak hepimizin geleceğini belirleyecek bir genel seçim var.

Böylesi bir konjonktürde kitabımın yeni baskısının hayırlara vesile olmasını dilemekten öte; onun Türkiye'nin siyasal, toplumsal, kültürel bakımdan hayrını sağlama yolundaki demokratik çaba ve arayışlara bir nebze de olsa katkı yapması, bu bakımdan çorbada tuzunun bulunması ümidini taşıdığımı belirtmek isterim!..

Yirmi yıldır bir “AKP Türkiye”sinde yaşıyoruz. Bunun son on yılına “Erdoğan Türkiye”si demek belki daha da doğru. Kitabım bu iki başlığı var eden sosyopolitik dinamiği antropolojik çerçevede eleştirel çözümlenmeye tabi tutmayı hedefleyen denemelerden oluşuyor. Bu bağlamda eğer isterseniz onun alt başlığını (*2000'ler Türkiye'sinin Dinbaz-Politik Seyir Defteri*) bir iddia, içerikte yer alanları ise bu iddiayı temellendirme çabası saymak da mümkün: AKP'nin ekonomi-politik söylem ve pratiğini “dinbazlık” kavramıyla tartışmaya

açmak gerektiğini öne sürüyor ve bunu kitabın sayfaları boyunca temellendirmeye çalışıyorum.

Elbette ilk yayımlanışından bu yana geçen beş yıl az değil ve bunun sonucu olarak aktarılan bilgilerin geçersizleşme ya da yanlışlanmasına dönük veriler de kendini göstermiş olabilirdi. Böyle bir olasılık ve buna bağlı kaygı doğrultusunda kitabımın içeriğini baştan sona gözden geçirdiğimde, iç rahatlığıyla Nâzım'ın şu dizelerini mırıldanmaktan kendimi alamadım:

Yeniden vurdum mibenge inandığım şeyleri,

Çoğu katıksız çıktı çok şükür.

Bununla birlikte aradan geçen beş yıla bağlı olarak bazı cümle, sözcük ve fiilleri zamanla uyarlı hale getirme yolunda dokunuşlar kaçınılmazdı. Ayrıca kitapta aktarılan olaylar ve insanlara ilişkin zamanla değişen durumlar (bitişler, tükenişler, ayrılışlar, kopuşlar, vefatlar) dikkate alınarak da metne bazı eklemeler yapıldı. Nihayet sonuç bölümünü de biraz daha zenginleştirme yoluna gittik.

Dördüncü basım, Can Yayınları'nın gencecik, taptaze ve dinamik bir parçası olan Tellekt bünyesinde okurla buluşuyor. Bundan büyük bir memnuniyet duyarken, yukarıda belirttiğim üzere Türkiye için hayli önemli ve kritik bir dönemde yeni basım fikrini canla başla destekleyip hayata geçirilmesini sağlayan Tellekt'in yönetici editörü Didem Bayırdır'a da içten teşekkürlerimi iletiyorum.

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitap 15 Temmuz 2016 öncesinde yayınevine teslim edildiyse de o tarihte gerçekleşen darbe girişimi ülkeyi dehşet ve endişeye boğarken kitabın basım sürecine de ket vurdu. Ancak basımdan vazgeçmeyi hiç düşünmedim. Çünkü kitap, kanımca hem “15 Temmuz felaketi”nin arka planı, altyapısı, art alanı üzerine hem de bu çerçevede sürdürülen tartışmalara katkıda bulunmaya elverişli bir içerik arz etmekteydi.

Özellikle de darbe girişiminden sonra Recep Tayyip Erdoğan’ın, “Hem Rabbimize hem milletimize verecek hesap olduğunu biliyorum; Rabbim de, milletim de bizi affetsin,” şeklindeki sözlerinin geriye doğru izini sürmeye dönük bir içerikti bu!..

Kitap, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) 2000’lerin başından bugüne uzanan iktidar seyrini değerlendirmek üzere kaleme alınmış bir deneme. AKP’ye “dinbazlık” kavramını işlerliğe sokarak bakıyor, bu kavramı esas alarak odaklaşıyorum. Bu çerçevede aynı zamanda Türkiye’de İslami-muhafazakârlığın kurumsal karşılıkları olarak etkinlik arz eden tarikat ve cemaat çevrelerinin söz konusu dönemde AKP iktidarıyla bağlaşıklık şekillenen durumlarını, yönelimlerini, pozisyonlarını da tartışma çabası gösteriyorum.

Kitapta yer alan yazıların ilk sürümlerini AKP’nin iktidar döneminin öncesine de açılan yelpazede farklı gazete ve dergilerde kaleme aldım. Ancak tüm bu yazıların altyapısında 1980’lerin başına

kadar geriye giden, İslama antropolojik ilgi ve yaklaşım doğrultusunda sürdürdüğüm akademik çalışmalarımın birikimi yatıyor.

Sırasıyla *BirGün*, *T24*, *Radikal* ve *Cumhuriyet*'te kaleme alınmış nice yazı bu kitabın harcında bulunmakta. Onları, diğer bazı yazılarımla birlikte izleyen sayfalarda okuyacağınız şekilde harmanlayarak elden geldiğince organik bir bütünlüğe kavuşturmaya çalıştım.

AKP'nin "demokratik" iddialardan diktatoryal-totaliter eğilimlere dümen kıran siyasi pratiğini herkes için apaçık kılan Gezi olaylarına ilişkin ikinci bölümdeki ilk yazı, önce İngilizce bir makale olarak kaleme alınmıştı. Dördüncü bölüm "Holdingleşen Tekkeler" ise ilkin *Cumhuriyet* gazetesinde Mayıs 2015'te "Parti-Tarikat-Cemaat" başlıklı bir yazı dizisi olarak hazırlandı ve yayımlandı.

Kitabın ağırlık merkezini "Sekülerlikten Selefliliğe AKP" başlıklı üçüncü bölüm oluşturmaktadır. AKP, Türkiye'nin yabana atılmayacak laiklik deneyimi ve birikimi üzerinde bir "seküler İslam" umudu olarak dünyanın karşısına çıktı, prim yaptı, destek gördü ve 2010'ların başından itibaren siyaseten egemen bir konum kazandı. Ancak sonrasında bu umudu boşa çıkaracak şekilde iç ve dış pek çok faktörün de katalitik etkisiyle "dinbaz-totaliter" bir siyasi anlayışa yönelirken Ortadoğu-İslam coğrafyasındaki yayılmacı hesaplarıyla da titreşimli olarak Selefi İslamın yörüngesine girdi. İşte üçüncü bölüm, bu görüşü temellendirmeye çalışıyor ve tartışmaya açıyor.

Kitabın ilk taslağını bitirdiğim günlerde "AKP 2. Olağanüstü Büyük Kongresi" (Mayıs 2016) dolayısıyla röportaj için Selin Ongun'un karşısına oturduğumda da ona söylediklerimin neredeyse kitabın özeti mahiyetinde olduğunu fark ettim. Bu nedenle onun mutabakatıyla o röportajı da kitabın sonuna "Özet" olarak eklemeyi uygun buldum.

Bu arada yukarıda kaydettiğim üzere darbe girişiminden dolayı yayım aşaması sekteye uğrayan çalışmamda o günden bu yana yaşananların eksikliğinin, bu bakımdan bir boşluk ve kopukluğun okur nezdinde çok fazla hissedilmemesi için 15 Temmuz sonrasında kaleme aldığım bazı yazıları da akış ve bütünlüğü bozmamaya dikkat ederek metne ekledim.

Düşüncelerimin kamuoyu ilgisiyle buluşması yolunda önümü açmış olanlar, sonuçta bu kitabın ortaya çıkmasında pay sahibidir. Bu sebeple Hamza Aktan, Ahmet Tulgar, Doğan Akın, Cem Erciyes ve Can DüNDAR'a teşekkür ederim. Selin Ongun'a da yaptığımız söyleşiyi burada da paylaşımına açmama imkân tanıdığı için teşekkürler.

Cumhuriyet gazetesinde her daim güven ve moral kaynağım Murat Sabuncu'ya bu "çorbadaki tuzu" için de teşekkür borçluyum.

Kitabın yayına hazırlanma sürecinde büyük katkı, yardım ve desteklerini gördüğüm Sırma Köksal ve Emre Taylan'ı da şükranla anmadan geçmeyeceğim. Ayrıca hayli dar ve sıkışık zamanda metni dikkatle gözden geçirerek hem yapıcı hem de rahatlatıcı değerlendirmelerde bulunan kardeşim Tora Pekin'e teşekkürü borç bilirim.

Elbette hayatımın "havası-suyu-güneşi" iki insan, Meltem Can ve Mesude'ye sabır, olgunluk ve fedakârlıkları için burada bir kez daha tarifsiz duygularla sonsuz teşekkürler!..

Kitabımı bana antropolojinin bilgisini kazandırdığı kadar sevgisini de aşılamış hocam Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'e adıyorum.

Ben Bozkurt Hoca'nın yanında yetiştim ve ondan öğretmenliğin iki temel özelliğini öğrendim: Bir, öğretmenlik ebedî öğrenciliktir... İki, bir öğretmen emek verip yetiştirdiği öğrencisinin peşini hiç bırakmaz, onu desteklemeye, uarmaya ve kollamaya hep devam eder.

Kıymetli hocamın bu kitabın sayfaları arasında da böylesi bir öğretmenlik motivasyonu doğrultusunda katkısı ve izleri vardır.

GİRİŞ: TEKBİR VE TEKME

Müslüman bir ülkede yaşayıp da tekbiri bilmemek ya da duymamış olmak hemen hemen imkânsızdır. Tekbir, Allah'ın yüceliğini, eşsizliğini ve büyüklüğünü özellikle “mağrurlar” karşısında vurgulayan, hatırlatan söz, “Allahuekber” olarak hayatın içinde yer alır.

Bu sözün yumuşaklık ve sükûnetle, nağmeli ve uyaklı olarak ramazanlarda, kurban bayramlarında, mevlitlerde okunuşunu işitemiş de çok az insan olsa gerekir:

“Allahuekber, Allahuekber. La ilabe illallahü vallabüekber, Allahuekber ve lillabi'l-bamd...”

Bizim aşına olduğumuz tekbir buydu. İbadette, zikirde, mevlitte, evde, camide, cenazede karşımıza çıkan, tevekküle ve tevazuya çağırان bir şükür ifadesi...

Lakin bu memlekette tekbirden söz edilince akla bu deyişin geldiği günler gerilerde kaldı.

Tekbir, tevazunun değil tehdidin, şükürün değil şiddetin, sevginin değil husumetin aracı bir “slogan”a dönüştürüldü.

Mevlit tekbirlerinden militan tekbirlere geçtik:

Tekbiir! Allahuekber!..

Tekbiir! Allahuekber!..

Ya Allah bismillab Allahuekber!!!

Ya Allah bismillab Allahuekber!!!

Tekbirin şefkat sözü olmaktan bir şiddet sözü olmaya geçişi böyle oldu ama bu yine de belli bir döneme kadar sınırlı kullanım arz etmekteydi. 1990’lar ve 2000’lerin ilk yarısında daha çok ülkücü gruplar arasında revaç bulan, özellikle de üniversitelerde öğrenciler arası çatışmalarda sertçe seferber edilmiş haliyle kulağımıza çalınan bir slogandı bu, hepsi o kadar...

Bunun gündelik hayatın içinde yaygınlaşıp kitleselleşmesi, rutinleşmesi, hatta neredeyse sıradanlaşması, AKP ve onun özellikle 2011 sonrasında topluma kültürel açıdan, yani yaşam biçimi olarak yeni bir rota belirleme yolunda siyaseten gözünü karartmasıyla, bu doğrultudaki antidemokratik savruluşla oldu.

Düşünsel, kültürel, yaşam-biçimsel her türden farklı tercihi reddeden tekçi ve totaliter bir anlayışa İslamı hem kisve hem de “meze” yapmış bir iktidar güdümünde tekbir, artık Türkiye’nin AKP dışı toplum kesimlerine adeta bir gözdağı ifadesiydi.

* * *

Şahikasına 13 Mayıs 2014’te 301 işçinin hayatını kaybettiği Soma Maden Faciası’nda dönemin Başbakanlık Müşaviri Yusuf Yerel’in ölümden dönmüş maden işçisi Erdal Kocabıyık’ın protestosuna karşılık onun karnına patlattığı voleyle varan “tekme” ise iktidarın kendisinden farklı düşünen, davranan, yaşayan herkese karşı ki-bir ve hıncının en ayyuka çıkmış nişanesi olarak değerlendirilebilir.

İslamın “tekbir”inden AKP’nin “tekebbür”üne (kibirlenme-bü-yüklenme) açılan yolun Türkiye toplumunu getirdiği nokta, bir ba-kıma da o işçinin karnında patlayan tekmedir.

Tekbirin “tekebbür”e araçsallaştığı nokta, dindarlıktan dinbazlığa açılan kapıyla da buluşur.

Düzenbaz dindara “dinbaz” denir.

Ve tekbirin “rıfk” (yumuşaklık) ile şefkati telkin etmekten çıkıp “huşunet” (haşinlik) ve şiddeti kışkırtır bir siyasal araç yapıldığı aşamada topluma savrulan tekmeler de bu dinbazlığın fanatizmle hemhal olduğuna delalet eder.

Türkiye’nin bugününe uzun yıllar sonra bakacak olanlar, orada dinsel bir örtü altında ister Başbakanlık müşaviri, ister güvenlik görevlisi, ister bir cemaat mensubu, ister eli satırlı birileri olarak toplanmış birtakım insanları da mutlaka görecekler.

Onların, iktidara yönelik her türden itiraz ve protesto karşısında önce “*Tekbiiiiir!*” sonra “*Allabuekber!*” sonra da “*Ya Allah bismillab Allabuekber!*” diye bağırıp kendini kaybederek işçi, öğrenci, gazeteci, sendikacı, akademisyen ve başka nice toplum kesimlerine tekme tokat giriştiklerini fark edecekler.

Ve elbette AKP’nin 21. yüzyılın ilk çeyreğine yayılmaya doğru giden siyasi pratiğine böylesi bir noktadan da bakarak değerlendirmelerde bulunacaklar.

* * *

Halbuki AKP hiç böyle başlamamıştı.

Hemen herkesçe bilindiği gibi, bir siyasal hareket olarak 2000’ler dönümünde ortaya çıktığında onun hedefinde İslamla demokrasiyi, liberalizmi ve laikliği buluşturma vaadi vardı.

Liberal-kapitalist ve “seküler” bir İslamın imkân dahilinde olduğu umudunu artırma yolunda bir arayıştı AKP.

Bu, Türkiye için olduğu kadar, küresel cihatçı bir tedhişin (El Kaide) 11 Eylül 2001’de hedefi olmuş dünya, daha doğrusu küresel kapitalist sistem açısından da bir umut ve arayıştı.

Tayyip Erdoğan’ın daha AKP kurulma sürecinde iken George

W. Bush tarafından Amerika'ya davet edilip bir Müslüman dünya lideri gibi ağrılanmasının nedenlerini burada aramak gerekir.

Ancak söz konusu bu arayış ve umut, ta en baştan birileri için sadece ve sadece “olmayacak duaya âmin” demekten ibaretti. İslamın liberallikle, laiklikle, demokrasiyle hiç mi hiç işi olamayacağını ve İslamcı siyasetten olsa olsa (“çoğulculuk” ne kelime) tekçi bir teokrasiye varılabileceğini ileri süren bu kesimler açısından ortada AKP olarak “takiye”den başka bir şey yoktu.

Elbette AKP denen “proje”ye başından itibaren hayat veren aktörlerin, şahsiyetlerin, fikir erbabının hepsi, hep beraber böyle olmasını ne kadar istedi, orası tartışılır belki ama zaman ve yaşananlar, kuşkucuları haklı çıkardı.

AKP, “İslam ile demokrasi” düşünüyü totaliter bir tek adam rejimine “dinbaz”ca tahvil eden siyasi pratiğin adı olmaya doğru yol tuttu.

“Tekbir”in tehditkâr ve yıkıcı bir kitle ruhunun karşılığı, “tekme”nin de bu ruhun somut-fiziksel dışavurumu olarak zihinlere işlendiği bir siyasi pratikti bu.

* * *

Bu bakımdan gözle görülür bir kırılma noktası, Aziz Babuşçu'nun kitabın ilerleyen sayfalarında da değinilecek olan, Nisan 2013'teki bir konuşmasında zikrettiği “inşa dönemi” ifadesidir.

O tarihte AKP İstanbul il başkanı olan Babuşçu, küresel kapitalizmle uyarlı bir “ılımlı İslam” projesi olarak 2000'lerin başında “Gülen hareketi”yle ittifak içinde yola koyulan AKP'nin, artık demokratik ve liberal hedeflerden açıkça uzaklaşarak kendi “kültürel” öncelikleri doğrultusunda bir yeni toplum inşasına rota kırdığının ipuçlarını şu sözleriyle vermekteydi:

10 yıllık iktidar dönemimizde bizimle şu ya da bu şekilde paydaş olanlar, gelecek 10 yılda bizimle paydaş olmayacaklar. Onlar da şu ya da bu şekilde her ne kadar bizi hazmedemeseler de diyelim ki

liberal kesimler, şu ya da bu şekilde paydaş oldular ancak gelecek, inşa dönemidir. İnşa dönemi onların arzu ettiği gibi olmayacak.¹

Babuşçu bu sözleri sarf ettikten birkaç ay sonra Gezi olayları patladı.

Onun hemen öncesinde Başbakan Erdoğan'ın adeta Babuşçu'nun geleceği "müjde"sinde bulunduğu "inşa dönemi"nin emarelerini taşıyan bazı kamusal tavır ve davranışları kendini göstermişti: Kürtaja, kürtaj yaptırımlara yönelik öfke dolu reddiye ve lanetlemeler... Alkol satışına kısıtlama getirilirken içki kullanan insanları da olumsuzlayıcı, aşağılayıcı, hatta şeytanlaştırıcı dil... Ekranlarda Osmanlı'ya odaklı tarihî dizilere (*Mubteşem Yüzyıl*), onların kurgusundaki fantastik mahiyetli kadın temsili (egzotik harem görüntüleri) içeren sahnelere sert tepkiler gibi...

2011 seçimlerine gidilirken, "Kimsenin ne yediğine ne içtiğine ne de giydiğine karıştık," diyen AKP lideri, şimdi son derece tehditkâr bir üslupla ekranda seyredilecek olandan sofrada yenilip içilecek olana ve en uçta kadınların hayatında ne olup bitmesi gerektiğine kadar her şeye karışan bir siyasi pratiğin icracısı olmuştu.

Heterojen, yani çeşitlilik arz eden ve melez bir topluma sahip Türkiye açısından bu icraatın karşılığı, "din"i yaşamın tek ölçüsü yapmaya dönük bir totaliter anlayış dayatmasıydı.

Kitap, bu anlayış doğrultusunda şekillenen pratiğe dair gözlem, izlenim, yorum ve eleştirilerimiz çerçevesinde kendimizce, karınca kararınca tarihe bir not düşme girişimidir.

Kuşkusuz sosyal bilimsel bir değerlendirme; ancak olgular ve olgusal veriler üzerinden yürütülür. Dolayısıyla AKP'nin 2002'de başlayıp halen içinde bulunduğumuz süreçte devam eden iktidar serüvenini de niyet okumalardan uzak şekilde tarihsel yol alışında ortaya çıkan değişme, farklılaşma ve kırılmalarıyla çözümlemek gerekir.

Bu noktadan hareketle burada AKP'nin özellikle 2011 sonrasından itibaren açık seçik yönelip hayata geçirme yolunda kararlılık sergilediği "dinbaz-totaliter" siyasetin, Türkiye'nin çok kültürlü, çok

kimlikli, çok inançlı toplumsal örüntüsünü tahribe dönük sonuçlarına ilişkin bir değerlendirme denemesinde bulunacağız.

“Dinbaz” Sözcüğü Üzerine Not

Son olarak, kitabın başlığında da bulunan ve benim AKP iktidarını ayırt etme yolunda uzun bir süredir yazılarımda kullanıma soktuğum “dinbaz” sözcüğü üzerine not düşmekte yarar görüyorum.

Bu, elbette “türedi” bir sözcük ve Türkçe sözlükte yer almıyor.

Farsça “ oynamak ” anlamına gelen *bâhten* fiilinden çıkış bulan *-bâz*, bir son ek olarak bünyesinde yer aldığı sözcüğe “ oynayan ” anlamını verir. Sadece Farsça değil, Arapça ve Türkçe pek çok sözcüğün sonuna eklenmiş olarak bol bol karşımıza çıktığı olur: hilebaz, kumarbaz, canbaz, madrabaz, dilbaz, düzenbaz, oyunbaz, vd...

Ben, AKP’yi bir siyasi hareket olarak başka pek çoklarının yaptığı gibi dindarlıkla ilişkilendirmek yerine, bu bakımdan onu değerlendirirken “ dinbaz ” sözcüğüne hayat verip işlerlik kazandırmayı tercih ediyorum.

Yine Farsça *dâšten*’den (tutmak, sahip olmak) çıkış bulmuş *-dâr* eki de sona geldiği her ne ise onu sahiplenen kişiyi tanımlar (hissedar, taraftar, aleyhtar, kafadar gibi) ve dindar da “ dine sahip ” veya dine sahip çıkan anlamına gelir.

İzleyen sayfalarda temellendirmeye çalışacağım üzere AKP, 20 yıllık iktidarı süresince bu memlekette yapıp ettikleriyle kanımca dine sahip çıkmaktan ziyade dinin elden gitmesine, onun değerinin bir hayli aşınmasına yol açtı.

AKP, dinle “ oynadı ”.

Çok örnek var ve kitabın izleyen bölümlerinde karşınıza çıkacak. Ama bunların içinde en karakteristiği, bir dönem çok daha ön planda olup AB başmüzakerecisi görevinde bulunmuş, hâlâ da AKP bünyesinde yer alan Egemen Bağış’ın ağzından çıktığı iddia edilen “ Bakara-Makara ” lakırdısıdır.

Bu bir “nirenge noktası”dır ve AKP’yi dindar değil “dinbaz” bir hareket olarak ayırt etmemizi haklılaştıracak veriyi tek başına dahi bize sunar.

Bu yaklaşım doğrultusunda AKP’yi dindar değil “dinbaz” olarak tanımlayan yazılar kaleme almaya başladıktan sonra bazı eleştiri ve uyarılarla karşı karşıya kaldım.

“Dinbaz” diye bir sözcüğün Türkçede olmadığını bana hatırlatan, dolayısıyla beni sözcüğün “onursal babası” olarak düşünmek isteyen hocalarım oldu.

Gelgelelim bu “türedi” veya “icat” sözcüğü (isterseniz “uydurma” da diyebilirsiniz) kullanıma sokan ilk ben değilim.

“Dinbaz”a Türk muhafazakâr-modernist düşüncesi üzerine çalışma yaptığım dönemde Peyami Safa’nın yazılarında rastladım. O zamandan beri de sözcük zihnime kaydoldu.

Kemalist cumhuriyetçiliğin, geleceği geçmişten ve gelenekten kopuşla inşa etme tercihinin dayalı radikal modernleşme anlayışı için bir “terapi” (yahut onu “gelenek”le barıştırma”) girişimi olarak değerlendirilebilecek Türk muhafazakâr-modernleşmesinin en erken temsilcilerinden biri olan Peyami Safa’nın yazı serüveni, denilebilir ki “yobaz-devrimbaz” ikili karşıtlığı ekseninde şekillenmiştir.

Kendince “Türk inkılabı”nı geleneğe (anane) yaklaştırma cehdiyle hareket eden ve Atatürk’ün son günlerinde yayımlanmış *Türk İnkılabına Bakışlar* (1938) kitabıyla bu yola koyulmuş Safa, inkılabı kendi bildiğince yozlaştıran “devrimbaz” kadar (ki bu da icat bir sözcüktür ve mucidi gene Safa’dır) dini kendi bildiğince tahrif eden, “din dolandırıcısı” yobaza da karşıdır. Ve yazılarında yobaz sözcüğünü yer yer “dinbaz”la ikame ettiği görülür. Misal:

“Bize ‘dinbaz’ ve ‘devrimbaz’ değil, dindar ve inkılâpçı lâzım.”²

Safa’ya da çok sıkça kullandığı “devrimbaz” sözcüğünün Türkçede olmadığını hatırlatılarak eleştirilerde bulunulmuştur. O da Türkçe ve Farsça iki sözcük arasında terkip yapmak kaidelere aykırı olsa bile bunun (dilbaz, oyunbaz gibi) istisnalarının bulunduğunu belirterek kendini savunmuştur.

Ve Safa'ya göre devrimbaz, nasıl "inkılap oyunbazı" demekse, ondan ilhamla ben de "din oyunbazlığı"ndan örneklerle karşımızdaki AKP pratiğini "dinbaz" olarak niteleme ısrarında Türkçeye duyarlı olanlardan anlayış ve hoşgörü bekliyorum!..

Ve de başta kaydettiğim görüşü tekrar ileri sürerek tamamlıyorum:

Düzenbaz dindara dinbaz denir.

1

“İlimli” Başlangıçlar

28 ŞUBAT: ERBAKAN'IN ÖLÜMÜ, ERDOĞAN'IN DOĞUMU

Türkiye siyasetine İslami-muhafazakârlık tohumunu eken, onu yeşerterek serpilip güçlenmesini sağlayan Necmettin Erbakan, 2010 yılının 28 Şubat'ında vefat etti.

Ancak bu, Erbakan'ın bedenen ve maddeten ölüm tarihidir.

Onun fikren ve manen ölümü, tensel ölümünden 13 yıl önce ama yine bir "28 Şubat"ta gerçekleşti.

28 Şubat 1997 Darbesi'nin yegâne başarısı, Erbakan'ı yok etmek oldu.

Ama 28 Şubat "postmodern" darbesi, asli hedefini oluşturan İslamcı hareketi ne toplumsal ne de siyasal anlamda yok etmeyi başaramadı Türkiye'de.

Aksine bu bakımdan 28 Şubat tam manasıyla bir fiyasko ve yenilgidir.

Ve aslına bakılırsa 28 Şubat, nihayetinde İslami-muhafazakâr hareketliliğin gürleşip gürbüzleşmesine yol açan bir budama girişimidir.

En kısa, özlü ve çarpıcı ifade şu olabilir:

28 Şubat, Erbakan'ı "öldüren", Erdoğan'ı "doğuran" bir harekâttir.

Tabii Erbakan'a hayatı zehir eden 28 Şubat Darbesi'nin Tayyip Erdoğan açısından adeta bir "panzehir" etkisine sahip olduğu da eklenmelidir. Onun, "27 Nisan e-Muhtırası" (2007) karşısındaki direnç ve dayanıklılığı bunu tescil eder. Bu, Erdoğan'ı Erbakan'dan ayırt etme yolunda belirtilebilecek önemli bir noktadır. Elbette her iki dönemin "ekonomi-politik" açıdan hem ülke içi koşullardan hem de uluslararası konjonktürden kaynaklanan farkını göz ardı etmemek kaydıyla ki ileriki sayfalarda bu, daha derinlemesine ele alınacaktır (bkz. "28 Şubat'tan 27 Nisan'a" alt bölümü).

Ancak Türkiye'de 1960'ların sonundan itibaren belirmiş, İslamı esas alan siyasal hareketin yaklaşık 40 yıllık macerasında Erbakan'dan Erdoğan'a önemli başka farklılıklar da mevcuttur.

İslami-muhafazakâr hareketi var edip destekleyen kitlenin zaman içerisindeki değişme dinamiğiyle bağlantılı bir farklılaşma ve başkalaşmadır bu.

1970'lerden 1990'lara Milli Görüş

Erbakan'ın yaratıcısı olduğu "Millî Görüş" hareketi, değişim karşısında reaksiyoner kaynaklardan beslenmiştir. Mesela 1970'ler Türkiye'sinde önce Millî Nizam Partisi, sonra da Millî Selâmet Partisi (MSP) ile ekonomik değişmeden rahatsız bir kitlenin hissiyatına tercüman olunmuştur.

O yıllarda ivme kazanan kapitalistleşme süreci (TÜSİAD,¹ 1971'de kuruldu) ülkede, özellikle de taşrada küçük toprak sahibi çiftçilerin, küçük esnafın ve zanaatkâr zümrenin aleyhine bir gidişatın önünü açtı. Kendilerini tehdit altında hisseden bu kesimler, eskinin güven ve huzurunu "millî" bir yenileşme (sanayileşme) vaadiyle, kültürel kimlik ve moral değerler bağlamında İslama vurgu yapmayı da ihmal etmeden birleştiren Erbakan'a meyletteler.

Erbakan, Batı mahreçli liberal-kapitalizme karşıydı. Siyasi serüveninin “ilk göz ağrısı” olan Millî Nizam Partisi (1970) programında “sermaye hareketlerini insanlığın maddi ve manevi gelişmesine zarar verecek şekilde başıboş bırakan sermayeye (...) ve bir kısım kimselere meşru esaslar dışında çalışmadan tufeyli [asalak] şekilde istismar imkânları sağlayan materyalist-kapitalist görüşlere” karşı bulunduğu kaydedilir.²

Şu da Erbakan'ın konuşmalarından derlenmiş *Millî Görüş* adlı kitaptan: “Liberal görüş Batıdaki sömürücü, koyu faizci kapitalist görüşlerden ilhamını almaktadır. Dolayısıyla millî bünyemizin kendisini temsil eden millî görüşe karşılık sol ve liberal görüşler millî ihtiyaca cevap vermekten uzak olup saadet ve selâmet getirmezler.”³

Aynı yaklaşım, “Adil Düzen” projesiyle şekillenen 1990’ların Refah Partisi (RP) programında da karşımıza çıkar: “İnsanlık Batı medeniyetinin kurduğu Komünizm ve Kapitalizmin iflası karşısında yeni bir düzen arayışındadır; bu düzen RP’nin siyasal platforma taşıdığı ‘adil düzen’dir.”⁴

Ancak 1980’lerin 12 Eylül Darbesi’yle şekillenen ve kendisinin de siyasetten koparıldığı yıllarından sonra 1990’larda tekrar sahneye çıktığında Erbakan artık bir başka tepkinin tercümanı olarak karşımızdadır. O, artık “taşra”nın değil, “varoş”un (kent yoksullarının) çaresizliğini RP’yle siyasete taşımaktadır. Çünkü 1970’lerde kapitalizm karşısında yok olmaktan korkan taşradaki insanın yerini on yıllardır devam eden iç-göç dalgasının sonucu olarak kent varoşlarına yığılmış yoksul kitleler almıştır.

İslamı inanç olmaktan öte bir kültürel şifre ve kimlik belirleyeni olarak benimsemiş bu insanlar, kent yaşamı içerisinde zamanla katmerleşen kültürel yalnızlık ve ekonomik yoksunluklarına bağlı olarak modern (Batılı) ve laik kent kültürünün değerler sistemine öfke doluydular. 1979 İran İslam Devrimi’nden çıkış bulan siyasal İslamın hâlâ tamamen tükenmemiş enerjisiyle de beslenen bu tepkiselliğin sonucu, 27 Mart 1994 Yerel Seçimleri’nde en çok belediye başkanlığı kazanarak, 24 Aralık 1995 Genel Seçimi’nde de en çok oy alarak (yüzde 21,38) RP’nin birinci çıkması oldu.

Türkiye’de Erbakan’ın politik kariyerinin tepe noktası burasıdır.

Türkiye'de 21. yüzyıl başında iktidar imkânı bulan İslamcı siyaset, Cumhuriyet 100 yaşına girerken ülkenin ekonomi-politik ve toplumsal-kültürel akışını belirlemeye devam ediyor. Demokratik, özgürlükçü ve adaletçi vaatlerle başlayan bu iktidar yolculuğu, hanidir toplumsal ayrışma, kutuplaşma ve çatışmalar eşliğinde otoriter, totaliter ve baskıcı bir yönüğe oturmuş durumda.

Parti, Cemaat, Tarikat, siyasal İslamın seküler Türkiye'de 20 yılı aşkın zamandır süregelen iktidarının seyrini sosyal antropolojik yaklaşımla süzgeçten geçirme girişimi. Tayfun Atay, bu süreci "dinbazlık" kavramı temelinde eleştirel bir bakışla çözümlüyor.

"Dinbaz, dine oynayan demek. Türkiye'de dindar-muhafazakâr kitlelerin sesi, sözcüsü, temsilcisi olarak siyaset sahnesinde olduğunu iddia eden Parti, aslında dindar, yani dine sahip olan/sahip çıkan niteliğini hiç mi hiç hak etmiyor. Kendi dünyevi çıkar, arzu ve ihtirasları doğrultusunda ve bir sermaye-rantiye-şantiye Müslümanlığı var etme yolunda dini araçsallaştırdığı, dine oynadığı için dinbaz niteliğini hak ediyor. Cemaat ve tarikat çevreleri de bu Parti'nin önlerine açtığı olağanüstü imkânlarla kültürel meşruiyetten öte ekonomik meşgüliyet elde ettiler, zenginleştikçe zenginleşip holdingleştiler. Mürşitler müteşebbis, müritler müşteri oldu."

Tellekt

www.tellekt.com

ISBN 978-625-7118-31-6

9 786257 118316